

104320

Professor Andenæs og rettsoppgjøret.

Nakken Av direktør Lorentz Vogt.
17-3-49.

Professor Andenæs' lange artikkel i Aftenposten for 19. februar interesserer vesentlig fordi den viser en mann på viken de front. Hans hovedresonnement er, at var det ikke riktig å dømme de passive NS-medlemmer etter straffelovens § 86, så kunne de dog være dømt etter § 98 og det kommer så noenlunde ut på ett. Men for det første er det intet forsvar for en feilaktig dom at en mann kunne vært dømt for en annen forbrytelse. Dertil er der moralsk en vesensforskjell mellom § 86 og § 98. Den siste lyder: «Den som søker å bewirke eller medvirke til at Rikets statsforfatning ved ulovlige midler forandres, straffes med felle med minst fem år.» Her er hette eneste straff. Der er intet infamerende ved å delta i en revolusjon — derimot er det infamerende å begå landsforræderi. Forstår man ikke dette, forstår man overhodet intet av de for dagens situasjon avgjørende psykologiske forutsetninger.

Når professor Andenæs konkluderer med å si: «En viss prosent feilgrep lar seg selvsagt ikke unngå ved noen form for utøvelse av menneskelig rettferdighet,» forferder den likegyldige tone meg. Feil som leder til uriktig fellende dom er justismord, og ethvert menneske med sine instinkter i behold må reagere voldsomt og helt uforbeholdent. Han må, så sant han er et hederlig menneske, ta opp kampen for å få den slags «feiltagelser» rettet.

Aftenposten poengterer i sin leder for 28. februar: «Etter demokratisk rettsoppfatning skal enhver tvil komme tiltalte til gode og man ser heller ni skyldige gå fri enn at én uskyldig blir dømt. I diktaturstatene ser man heller at ni uskyldige dømmes enn at én «skyldig» går fri.» Hvordan var politiets, påtalemyndighetens og domstolenes innstilling etter frigjøringen i Norge? Ble straffeprosesslovens mange bestemmelser til vern om tiltalte håndhevet i den hu-

manitetens ånd i hvilken de er skrevet? Dette er det prinsipielle. Så kommer jeg til to konkrete forhold.

Professor Andenæs skriver om kapitulasjonsavtalen av 10/4: «Kapitulasjonsavtalen er en rent militær avtale om overgivelse av de norske styrker i Nord-Norge, der eneste del av landet hvor det fremdeles ble kjempet, ingen politisk avtale om forholdene mellom statene Tyskland og Norge. Etter vår grunnlov blir spørsmålet om krig og fred avgjort av Kongen i statsråd, ikke ved avtale mellom de militære kommandoer.»

Denne uttalelse er dels positivt gal, dels misvisende. De norske styrker overgav seg i tidsrommet 9. april—9. juni suksestvt. Det gjaldt festningene, styrkene i Setesdalen, Heistadmoen, Molde, Nord-Norge — de siste ved Mjølfjell-avtalen. Disse kapitulasjoner er, som rett og riktig var, undertegnet av de lokale kapituleringende styrkers sjef, eller av dertil beordrede offiserer. I Trondheim den 10/6—40 undertegnet den norske overkommando kapitulasjonen på vegne av «die gesammten, norwegischen Streitkräfte», som forpliktet seg til ikke å gjenoppta kampen, så lenge krigen ute varte. I den norske tekst er på en eller annen må-

te det meget avgjørende ord «gesammten» (samtlige) blitt borte. Denne kapitulasjon fant sted etter beslutning av Kongen i statsråd. Den var en militær kapitulasjon foretatt etter at den tyske regjering hadde funnet å burde negligere den norske regjeringens tilbud om en statsrettlig avtale mellom de to land — Luleå-forslaget. — Den er militær. Men den måtte for den norske almenhet framstå som den regjeringshandling den var. Dette må professor Andenæs vite, da han spesielt henviser til h.r.dom av 6. mars 1948, hvor Mjølfjell-avtalen er omtalt.

Så har vi straffelovens § 139. Andenæs skriver: «Det blir nå spurt: Hvis folk som Paal Berg, Erik Solem og andre forgrunnsfigurer virkelig mente i 1940 og 1941 at medlemskap i NS var straffbart som bistand til fienden, var det ikke da en forsømmelse straffbar etter § 139 at de ikke klart sa fra om dette?»

En kunne kanskje nøye seg med å henvise til neste ledd i samme paragraf, som sier at unnlåtelsen er straffri «såfremt avvergelsen ikke kunne skje uten å utsette ham selv, noen av hans nærmeste eller noen uskyldig for tiltale eller fare for liv, velferd eller helse». At en åpenlys motarbeidelse av NS kunne utsette vedkommen-

de både for tiltale og for fare for velferd, har vel noen hver erfaring for. Men det riktige er antagelig å si at forutsetningen for avvergeplikten faller helt bort i en situasjon hvor selve den statsmakt som loven forutsetter at man i første rekke skal vende seg til, er i hendene på forbrytere, slik at åpenlyse forbrytelser daglig foregår for almenhetens øyne med «myndighetenes» beskyttelse. I en slik situasjon faller den naturlige begrensning for avvergeplikten bort.

Professor Andenæs lager her en konstruksjon, som ikke har noe med virkeligheten å gjøre. Ingen har forlangt noe særlig mot av «Paal Berg, Solem og andre forgrunnsfigurer». Ingen har forlangt noen «åpenlys motarbeidelse» av NS av de menn. Det som foreligger er noe ganske annet: Der rettes en underhåndshenvendelse til Paal Berg om det riktige i å gå inn i NS. Han svarer unnvikende og har etter frigjøringen i skrivelse av 15/12 1945 uttalt: «Jeg er sikker på at jeg ikke har sagt at spørsmålet (innmeldelse i NS) var så vanskelig at jeg av den grunn ikke kunne innlate meg på å gi noen råd. Derimot går jeg ut fra at jeg nok kan ha sagt at hver mann fikk handle etter sin samvittighet.» Det er bl. a. overfor en sådan uttalelse

at straffelovens § 139 kommer i betraktning, hvis man mener at medlemskap i NS på det tidspunkt stred mot straffelovens § 86.

Intet menneske har selvfølgelig vært så tåpelig å ville forlange at Paal Berg eller andre skulle henvende seg til de tyske myndigheter for overfor dem å påpeke NS-medlemskapets ulovlighet. Men lovens § 139 nevner også «eller på annen måte». Der stod mange veier åpne, bl. a. den illegale presse. Sannheten er meget enkel. Medlemskap i NS har aldri vært straffbart etter straffelovens § 86, men ble først gjort straffbart ved anordningen av 1942. Dette var alle enig om i 1940 og 1941, og dette alene forklarer Paal Bergs, Berggravs, Platous, sakførerforeningens, dommerforeningens, politiforeningens og andres opptreden. Man så medlemskap i NS som lite politisk ønskelig, men ikke som forræderi. Så vil man senere, etter frigjøringen, gi anordningen av 1942 tilbakevirkende kraft, hvorfor man for å unngå Grunnlovens forbud herimot kobler inn straffelovens § 86 uten å være oppmerksom på § 139 og sin egen opptreden. Og så sitter man i saksen. Hvis ikke det hele var så tragisk ville det være ublandet komisk.